

Lek på film

Var hittar man lek på film? **Sara Ehnholm-Hielm** frågar sig vad lek på film kan vara, bortom superhjältar i trikåer, och hon hittar svaret bland annat i fyrtiotalets romantiska komedier.

Som filmkritiker har man sällan tid och möjlighet att göra mer än beta av veckans filmpremiärer. Men ibland får man plötsligt en magisk inbjudan, och då gäller det att grabba chansen och följa med ner i underlandet. Jag hade nyligen förmånen att få delta i ett seminarium om lek i Oxford. Tiden där gick åt till att upptäcka lek i dess olika facetter: göra *parcour*, dansa, dikta ihop en ny vers till **Schubert**, sjunga i stämmor, lära sig om bonobo-apornas och bushbabyernas lekar (långlivade, monogama, intelligenta arter leker mest, även som vuxna, eftersom de måste skapa tillräckligt starka band för att hållas ihop), tillverka venetsianska masker, *dark play* och så ofantligt mycket mer.

Men vad är lekens plats i film? Liksom teater är all film i enkel bemärkelse lek: filmskaparna leker att det åskådarna ser är verkligt, att skådespelarna är verkliga personer osv. Vissa filmgenrer som t.ex. superhjältefilmer kan ses som mer lekfulla: en person springer omkring i trikåer och låtsas kunna flyga och rädda världen, dvs typiskt småbarnslek-beteende. Men det jag sökte är vuxna som leker på film – och varför.

Det är underligt sällsynt. En orsak kan vara att filmer ofta är intrigdrivna, medan lek per definition är utan mål. Först kom jag att tänka på *Idioterna* (1998) av **Lars von Trier**, där ett gäng progressiva danskar leker efterblivna för att testa de borgerliga grannarnas tolerans. I **Judd Apatows** bromance-komedier är det enbart männen som leker: spelar kort, röker gräs, spelar infantila, medan kvinnorna försöker få dem att skärpa sig.

Men de filmer som passar bäst – med evolutionsbiologin i bakhuvudet

– är dels den franska nya vågen från 1960-talet som **Jean-Luc Godards** *Pierrot le Fou* (1965) (fast regissören ömsade snart all lekfullhet) och **François Truffauts** *Jules&Jim* (1964) – filmer som ofta kom till genom improvisation: låta kameran rulla och fånga vad som hände.

Dels är det också Hollywoods klassiska omgifteskomedier, en genre som

heller, utan dit kan räknas t.ex. *The Eternal Sunshine of the Spotless Mind* (2004), och *Silver Linings Playbook* (2012).

Genren är romantiska komedier om par som skiljer sig och hittar varandra igen – om något så puramerikanskt som en andra chans. Regissörer var bl.a. **Howard Hawks** och **George Cukor** och filmstjärnorna var oftast **Kathe-**

Det jag sökte är vuxna som leker på film – och varför. Det är underligt sällsynt. En orsak kan vara att filmer ofta är intrigdrivna, medan lek per definition är utan mål.

uppstod 1934 med **Frank Capras** *It Happened One Night* (1934) och bestod till ungefär *Adam's Rib* från 1949. *The Philadelphia Story* (1940) och *His Girl Friday* (1940) är kanske kändast. Historiskt uppkom de i skärningspunkten mellan ekonomisk depression, ljudfilm och Hayes-koden, dvs Hollywoods självrensning som bland annat förbjöd otrohet och direkta sexuella anspelningar. Men genren är inte död idag

rine Hepburn och **Cary Grant**, men även **Clark Gable**, **Rosalind Russell** m.fl. I boken *Pursuits of Happiness* (1981) skriver filosofen **Stanley Cavell** om vad som gör dessa filmer så unika. Det återkommande svaret är kärleksparets lekfullhet: "Mottot för att bevara romansen inom äktenskapet: hela vårt liv bör vara festligt". De vågar improvisera, skratta tillsammans, bege sig på äventyr, leka med dubbeltydiga ord och

sexuella referenser. De har en intimitet som ofta beror på att de varit barn tillsammans (eller leker som barn), men som är baserad på skillnader och ömsesidighet och att respektera varandras självständighet. Rollfigurerna är rika i den bemärkelsen att de har tid att intelligent och lekfullt samtala med varandra, till den grad att Cavell ser ett pågående samtal – i ord och ordlöst – som den bästa definitionen på ett äktenskap. Filmerna är "jämlikhetskomedier" så till vida att det kvittar vem som är den aktiva eller den passiva parten, "de vill bara hellre slösa tid tillsammans än göra något annat, förutom att deras tid tillsammans aldrig kunde vara förslösad." I en film gör paret aldrig en enda praktisk sak, de bara leker: klä ut sig, kurragömma, golf, sätta svansen på brontosaurusen. Inom genren är ofta parets beteende ett mysterium för alla omkring dem.

Cavells tes är att genren handlar om en utopisk och delad fantasi om ett lyckligt, ömsesidigt och fritt valt äktenskap, och för det behövde en helt ny kvinna skapas, vilket innebär en ny människa. Det kopplar han självklart till feminismen.

Sådant som paret delar: Veta värdet av saker och ting (ytterst amerikansk dygd). Känna sig hemma med varandra. Hungra efter vad den andra hungerar efter. Erkänna offentligt att kvinnan är mannens like hemma, i auktoritet och intimitet, och på jobbet. Uppskatta den andra, se henne, bekräfta vem hon är, inte bara uppskatta kvinnor i största allmänhet. Tillgivenhet.

Men enligt Cavell hör det också till genren att mannen LÄR kvinnan detta, genom att han väcker henne eller be-

friar henne till att medge sitt begär, vilket gör henne till en autonom mänsklig varelse – han vill att hon tar auktoritet över sig själv. Måne vissa människors irritation över t.ex. #metoo-kampanjen handlar om att de uppfattar att kvinnor inte medger sitt begär, utan utmålar sig som offer? Samtidigt är det klart att tiden har gått förbi den här teorin och att par idag snarare lär varandra, oberoende av kön.

I filmerna finns många sätt som mannen testas på: hans villighet att sjunga, att stå ut med förödmjukelser som får honom att förlora sin värdighet, att vara både mor och far för sin kvinna, att ta risken att göra anspråk på henne. "Hans kapacitet att låta sig själv förefalla löjlig utan att därmed förlora sin självkänsla, är vad som gör honom värd att lyssna till, vad som ger honom auktoriteten att lära kvinnan, att bli vald av henne för att ge henne instruktioner. Kalla det hans förmåga att lära sig, att stå ut med förändring. Genom att visa att han tillåter och överlever att släcka ner sitt ego, så bevisar den här förmågan hans potens."

I en leksituation med främlingar är det just den kapaciteten som krävs, av alla. Det är svårt för en filmkritiker, en iakttagare till yrket. Däremot är det lätt att konstatera att det just är i filmer om långa monogama förhållanden man hittar mest lek.

Sara Ehnholm-Hiellm
är filmkritiker och
förlagsredaktör